

УДК 340.1

Пашутін Вадим Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ –
ВИД ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Правове регулювання розглядається через принцип діяльності. Воно представлено як діяльність суб'єктів права щодо правового нормування найбільш важливих суспільних відносин та реалізації формалізованих у цих нормах прав та обов'язків. Зроблено висновок, що правове регулювання є окремим видом юридичної діяльності. Констатовано доцільність подальшої теоретичної розробки елементів правового регулювання за допомогою діяльнісного підходу.

Ключові слова: *правове регулювання, юридична діяльність, діяльнісний підхід, принцип діяльності.*

Вивченню природи правового регулювання присвячено багато публікацій. Незгасний інтерес до теми підігрується й проблемами ефективності законодавства в Україні, інтенсивною правотворчістю, недосконалістю законодавства тощо. Чимало наукових розробок присвячено вивченню об'єкта, предмета, сутності правового регулювання. Не вшухають наукові дискусії з приводу складу механізму правового регулювання, переліку засобів правового регулювання. Такі інтенсивні наукові пошуки сформували багато новацій у визначенні природи правового регулювання. Цьому сприяли у тому числі і різні підходи до його розуміння. Воно розглядається як цілеспрямований вплив, як процес, як механізм. Для вивчення правового регулювання застосовуються різні підходи: системний, синергетичний, метафізичний тощо. Чисельні результати цих наукових розробок набувають загальноновизнаного статусу та включаються до підручників з теорії держави та права. Такими стали теоретичні конструкції предмета, методів правового регулювання, стадій, механізму правового регулювання. Але ще немає узгодженості дослідників у переліку послідовності стадій, переліку елементів механізму правового регулювання. В окремих публікаціях зустрічаємо різні розуміння об'єкта правового регулювання.

На наш погляд, для продовження наукового пошуку у напрямку розвитку теорії правового регулювання доцільно використовувати інші підходи до його вивчення. Вони можуть розкрити нові грані цього правового явища, сформувати шляхи вирішення протиріч теорії, сприяти узгодженню позицій різних науковців щодо природи правового регулювання суспільних відносин. Тут можна використати діяльнісний підхід. Він не є новим у теорії права. Про перспективність та широкі можливості такого підходу писав В. М. Карташов у монографії «Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность» [1]. На актуалізацію важливості такого підходу до вивчення правових явищ спрямовано статтю С. Д. Гусарева «Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства». Він справедливо стверджує, що спостерігається підвищення уваги дослідників до методологічного принципу діяльності, завдяки чому сформувалося поняття «діяльнісного підходу», сконструйованого на постулатах теорії діяльності, у межах якого увага концентрується на ролі діяльності як на пояснюючому факторі (принципі) у дослідженні феномена безпосередньо людини та окремих сфер її соціального життя (активності) [2, с. 29].

У статті зроблено спробу поглянути на правове регулювання через діяльнісний підхід. Тобто ми представляємо правове регулювання як правове явище, що пов'язане з цілеспрямованою діяльністю людини. Правове регулювання суспільних відносин розглядається через призму людської діяльності як процес і результат людської діяльності. Інакше кажучи, використовується принцип діяльності – висвітлення такої сторони правового регулювання, яку ми можемо бачити через його обумовленість людською діяльністю. Використання такого принципу зобов'язує знаходити ті характеристики правового регулювання, які детерміновані людською діяльністю.

Не можна сказати, що ця сторона правового регулювання зовсім не зазначалась у науковому дискурсі. В окремих публікаціях знаходимо твердження, що правове регулювання є активним поведінковим процесом [3, с. 25], воно визначається як впорядкування найважливіших суспільних відносин, що здійснюється компетентним суб'єктом (як правило, державою) за допомогою правових засобів [4, с. 269], здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою усієї сукупності юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорона і розвиток [5, с. 254]. Навіть зустрічаємо таке, на нашу думку, перебільшення з точки зору визначення ролі держави: у юридичній літературі сформувалося майже єдине розуміння правового регулювання як сукупності різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин [6, с. 297].

Такі посилання вказують на визнання діяльнісного характеру правового регулювання (вказується суб'єкт діяльності). Однак таким визнанням за правовим регулюванням характеру діяльності поки що ця сторона регулювання і закінчувалася, дослідження правового регулювання як діяльності, хоча б і на рівні окремих наукових статей, не здійснювалось. Окрім того, розповсюдженим є визначення сутності правового регулювання як цілеспрямованого впливу на суспільні відносини, цілеспрямованого впливу права на суспільні відносини [7, с. 249]. Тобто у самому визначенні сутності регулювання не відзначається його детермінованість людською діяльністю, не зазначаються суб'єкти такої діяльності. Це певною мірою сприяло «приховуванню» діяльнісного аспекту правового регулювання, і він поки що не став предметом ґрунтовного наукового аналізу.

Для застосування діяльнісного підходу до правового регулювання, перш за все, доцільно обрати якесь одне розуміння останнього. Справа в тому, що у джерелах з теорії права наводяться різні визначення поняття правового регулювання. І вони відрізняються з точки зору розуміння його стадій та сутності. Іноді визначення самого правового регулювання дещо суперечить змісту стадій правового регулювання. Наприклад, правове регулювання визначається як дія права на суспільні відносини за допомогою використання певних юридичних засобів [8, с. 258]; здійснюваний усією системою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування [9, с. 340]. Такі дефініції по суті визначають наявність на вихідному етапі регулювання відповідних правових норм та інших юридичних засобів. Або, можна сказати, у такому формулюванні правове регулювання представляється лише як певний причинно-наслідковий взаємозв'язок між наявними юридичними засобами (у тому числі і правовими нормами) та суспільними відносинами. У такому чи схожому вигляді визначення правового регулювання представлене у багатьох публікаціях. Також зустрічаємо і трактування правового регулювання, яке зводиться фактично до правотворчості. Тобто під правовим регулюванням розуміється діяльність держави та суспільства з підготовки та прийняття нормативно-правових актів [10, с. 340]. Інакше кажучи, за такого підходу урегулювати суспільні відносини – це, по суті, створити правову норму, що є бажаною моделлю цих відносин.

Такі визначення, на наш погляд, не відображають усього процесу правового регулювання та певною мірою суперечать розповсюдженому у юридичній літературі переліку

стадій правового регулювання. Зазвичай стадіями правового регулювання вважають такі: правова регламентація суспільних відносин; виникнення правовідносин (юридичних прав та обов'язків суб'єктів); реалізація правових норм (прав та обов'язків суб'єктів відносин). Перелік та послідовність таких стадій правового регулювання не тільки більш повно, рельєфно відображає природу правового регулювання, а й вказує на пов'язаність такого процесу з людською діяльністю. Видається, що подібну стадійність та зв'язок із людською діяльністю відображають такі дефініції правового регулювання, які визначають його як упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [11, с. 517]. Для розгляду правового регулювання саме через принцип діяльності ми обираємо визначення, яке висвітлює саме діяльну сторону цього феномена. Воно побудовано на врахуванні сутності та стадій правового регулювання.

Під правовим регулюванням у межах цієї статті ми розуміємо діяльність суб'єктів щодо правового нормування найбільш важливих суспільних відносин та реалізації формалізованих у цих нормах прав та обов'язків. Тобто це діяльність із правової формалізації, «узаконювання» (простіше кажучи – створення норм, правове санкціонування повторюваних моделей поведінки) та приведення (забезпечення) соціальної поведінки у відповідність до цих норм.

Сама юридична діяльність ще не є достатньо дослідженим явищем, ще не сформульовано остаточні загальноновизнані її ознаки, сутність, види тощо. Для нашого дослідження найбільш прийнятним можна вважати визначення юридичної діяльності, що сформульовано Б. В. Шагієвим. Під такою діяльністю він розуміє сукупність юридично значущих актів компетентних органів та посадових осіб, що спрямовані на внесення організованості у соціальну діяльність в інтересах захисту прав, свобод і безпеки громадян, їх об'єднань, а також охорони суспільства та держави [12]. По суті, таке ж визначення дає і В. М. Карташов, пропонуючи розуміти під юридичною діяльністю опосередковану правом професійну, трудову, державно-власну діяльність щодо винесення рішень компетентними органами, що спрямована на виконання суспільних функцій і завдань (створення законів, здійснення правосуддя, конкретизацію права і т. п.) і задоволення таким чином як загально соціальних, групових, так і індивідуальних потреб і інтересів [1, с. 12]. Наведені визначення юридичної діяльності мають приблизно однаковий набір ознак.

Порівняння ознак цих двох правових явищ дає підстави для твердження, що правове регулювання як діяльність є видом юридичної діяльності. Для такого співставлення використано риси, притаманні юридичній діяльності, що наводить О. Ф. Скакун [5, с. 482–483]. Ознаки правового регулювання (як діяльності), за результатом їх співставлення з ознаками юридичної діяльності, виглядають так:

1) правове регулювання, як і юридична діяльність, має соціальну корисність, оскільки впорядковує суспільні відносини через їх правове нормування та введення суспільного життя у впорядковані моделі, схеми, що забезпечують нормальний розвиток суспільства, захист кожного індивіда;

2) воно так само набуває різних правових форм на різних стадіях правового регулювання – нормотворчість, правозастосування, контрольно-наглядові процедури тощо;

3) виражається в юридичних діях (і складається з них) – діях, що у комплексі, послідовності, узгодженості і складають правове регулювання на всіх його стадіях;

4) передбачає одержання результатів за допомогою правових, організаційних засобів; таким результатом є введення певних відносин у правові рамки, поведінка суб'єктів права у відповідності до правових норм;

5) реалізується комплексом суб'єктів права, оскільки на різних етапах правового регулювання функціонують різні суб'єкти: суб'єкти правотворчості – на етапі формування правових норм, суб'єкти застосування права – на етапі застосування норм права тощо.

Якщо порівнювати з ознакою юридичної діяльності, то остання може здійснюватися як індивідуальним, так і колективними суб'єктами окремо чи послідовно у взаємодії;

б) така діяльність також реалізується у системі суспільних зв'язків, правовідносин, спрямована на їх упорядкування та узгодження;

7) правове регулювання, як і юридична діяльність, є важливим чинником формування, відновлення правового порядку;

8) відіграє інтегруючу роль у правовій системі; така роль полягає у поєднанні у єдину гармонійно функціонуючу систему елементів: норм права, індивідуальних правових приписів, прав та обов'язків суб'єктів, тлумачення права, його реалізації тощо.

Для більш детального вивчення співвідношення юридичної діяльності та правового регулювання доцільно порівняти їхні елементи. Елементами юридичної діяльності є об'єкти, суб'єкти, юридичні дії та операції, функції такої діяльності, засоби та результати дій [13, с. 43]. Такі самі елементи ми знаходимо і в правовому регулюванні (у вищезазначеному його розумінні).

Об'єкти юридичної діяльності розглядаються достатньо широко: суспільні відносини, матеріальні та нематеріальні блага, поведінка людей [14, с. 39]. До об'єкта правового регулювання включається лише поведінка людей [15, с. 29]. Тобто можна стверджувати, що поведінка людей – видовий об'єкт юридичної діяльності, який є об'єктом такого виду юридичної діяльності, як правове регулювання. Суб'єктами юридичної діяльності та правового регулювання, в обраному варіанті їх визначення, є суб'єкти права, що здійснюють опосередковану правом професійну, трудову, державно-власну діяльність щодо винесення рішень компетентними органами. Функціонально правове регулювання та юридична діяльність спрямовані на вирішення суспільно важливих завдань (створення законів, здійснення правосуддя, конкретизацію права і т. п.).

Слід зауважити, що порівняння складів юридичної діяльності та правового регулювання не виглядає простим завданням, виходячи з того, що елементи такого складу самі по собі потребують дослідження, уточнення, визначення. Це може стати предметом окремого об'ємного розгляду.

На цьому ж етапі дослідження ми можемо лише висловити обґрунтоване вище твердження про те, що правове регулювання доцільно розглядати як вид юридичної діяльності, на що вказують ознаки та характеристика елементів складу цих видів діяльності.

Список використаних джерел

1. Карташов В. Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность / В. Н. Карташов – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. — 219 с.
2. Гусарев С. Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства / С.Д. Гусарев // Альманах права. — 2011. — Вип. 2. — С. 29–33.
3. Решетов Ю. С. Правовое регулирование и реализация права / Ю. С. Решетов // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2015. Вып. 3 (29). С. 24–29.
4. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. — К. : Юрінком Інтер, 2015. — 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. — 4-те видання допов. і перероб. / О. Ф. Скакун – К. : Алерта, 2013, – 524 с.
6. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
7. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник / С. Л. Лисенков – К. : «Юрисконсульт», 2006. — 355 с.

8. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 368 с.
9. Кельман М. С. Теорія права. Навч. посібник / М. С. Кельман – Тернопіль : «Поліграфіст», 1998. — 382 с.
10. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник / В. М. Сырых. — 2-е изд. — М. : ЗАО «Юридический Дом «Юстицинформ», 2002. — 592 с.
11. Сухонос В. В. Теорія держави і права : навч. посіб. / В. В. Сухонос – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 536 с.
12. Шагиев Б. В. Юридическая деятельность в современном российском обществе: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шагиев Б. В. ; М, 2003. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-deyatelnost-v-sovremennom-rossiiskom-obshchestve-teoretiko-pravovoi-aspekt>. — Дата звернення: 03.04.2017. — Назва з екрану.
13. Манько Д. Г. Технологічний механізм права та його співвідношення з юридичною діяльністю / Д. Г. Манько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-2. Том 1. С. 41–44.
14. Арзамасов Ю. Г. Природа юридической деятельности / Ю. Г. Арзамасова // Ленинградский юридический журнал. — 2007. — № 3. — С. 33 – 52.
15. Самощенко И. С. О нормативно-правовых средствах регулирования поведения людей / И. С. Самощенко // Правоведение. — 1967. — № 1. — С. 22 – 38.

Пашутин Вадим Владимирович,
кандидат юридических наук, доцент
(Донецкий юридический институт МВД Украины)

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ – ВИД ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Правовое регулирование рассматривается с использованием принципа юридической деятельности. Оно представлено как деятельность субъектов права по правовому нормированию наиболее важных общественных отношений и реализации формализованных в этих нормах прав и обязанностей. Сделан вывод о том, что правовое регулирование является отдельным видом юридической деятельности. Констатирована целесообразность дальнейшего теоретического исследования элементов правового регулирования с помощью деятельностного подхода.

Ключевые слова: правовое регулирование, юридическая деятельность, деятельностный подход, принцип деятельности.

Pashutin Vadim Vladimirovich,
candidat of law sciences, associate professor
(Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine)

LEGAL REGULATION – TYPE OF LEGAL ACTIVITY

Legal regulation is considered using the principle of legal activity. It is represented as the activity of subjects of law on the legal regulation of the most important social relations and the realization of the rights and duties formalized in these rules. Legal regulation, as a legal phenomenon, is considered from the point of view of its determinacy by human activity. The activity character of legal regulation is reflected in its stages, described in the theory of law. At the same time, legal regulation is viewed as an activity that does not end with the creation of legal rules, but continues until the implementation of these rules in legal relations.

The signs of legal regulation that characterize it as legal activity are examined: the expression in legal actions, the social utility, the integration into the existing system of legal relations, the complex nature of the subjects, the focus on the formation of the legal order in society and others. It is established that such characteristics are specific in relation to the features of legal activity. Some elements of legal regulation

are considered: subjects, objects, functional orientation of legal activity. The existence of such elements is also substantiated in legal regulation.

The conclusion is made that legal regulation is a separate type of legal activity. The expediency of further theoretical research of the elements of legal regulation through the activity approach is stated. This approach involves the use of the principle of activity as the main method of studying the legal regulation of social relations.

Key words: *legal regulation, legal activity, activity approach, principle of activity.*

Надійшла до редколегії 12.05.2017